

VỀ QUAN ĐIỂM “ĐỨC LÀ GỐC” TRONG TƯ TƯỞNG ĐẠO ĐỨC HỒ CHÍ MINH *CRITERIA “ETHICS IS THE CORE VALUE” IN HO CHI MINH’ IDEA ON ETHICS*

TRẦN NGỌC ÁNH

Trường Đại học Kinh tế, Đại học Đà Nẵng

TÓM TẮT

Hồ Chí Minh là nhà tư tưởng hàng đầu về đạo đức, nhất là đạo đức cách mạng. “Đức là gốc” là quan điểm cơ bản, xuyên suốt và nhất quán trong tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh. Với Hồ Chí Minh, đạo đức không chỉ là “gốc”, là nền tảng, là nhân tố chủ chốt của người cách mạng mà còn là thước đo lòng cao thượng của con người. “Đức là gốc” còn vì có đức sẽ có trí. Vì thế, Đảng cũng phải lấy “đức làm gốc”, Đảng phải “là đạo đức, là văn minh”. Xây dựng Đảng trước hết phải bắt đầu từ nền tảng đạo đức.

ABSTRACT

Ho Chi Minh is the leading thinker on ethics especially revolutionary ethics. "Ethics is the core value" is the basic idea that goes through and is consistent in Ho Chi Minh's idea on ethics. With Ho Chi Minh, ethics is not only the core value, the foundation and the key factor of revolutionary follower but also the yardstick of nobleness of humankind. It is said that ethics is the core value because ethics entails wisdom. Therefore, it is important for our party us to use ethics as the core value. Party has to symbolize ethics and civilization. Building and developing our party should start from ethnics.

1. Đặt vấn đề

Trong lịch sử thế giới hiện đại, Hồ Chí Minh là vị lãnh tụ cách mạng và nhà tư tưởng quan tâm hàng đầu đến vấn đề đạo đức. Trước Hồ Chí Minh, các nhà sáng lập ra chủ nghĩa Mác – Lênin đã xây dựng lý luận khoa học về đạo đức, nhưng chưa có điều kiện bàn nhiều về đạo đức của những người cách mạng. Trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng, Hồ Chí Minh đặc biệt quan tâm đến lĩnh vực đạo đức nhất là đạo đức cách mạng. Tư tưởng đạo đức của Người bao quát mọi đối tượng, đề cập đến mọi lĩnh vực hoạt động của con người, trên mọi quan hệ xã hội với phạm vi rộng, hẹp khác nhau. Phương pháp luận của Hồ Chí Minh là quy tất cả thành ba mối quan hệ chủ yếu của mỗi người – đó là đối với mình, đối với người, đối với việc. Xuyên suốt trong các mối quan hệ đó là quan điểm “Đức là gốc”, một quan điểm cơ bản trong tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh. Đã có nhiều bài viết, nhiều tác giả quan tâm nghiên cứu và đi sâu phân tích quan điểm “Đức là gốc” của Hồ Chí Minh, nhưng theo chúng tôi, vẫn còn một số khía cạnh xung quanh quan điểm này cần phải được làm sáng tỏ thêm. Bài viết này là một cố gắng nghiên cứu của tác giả theo tinh thần đó.

2. Nội dung cơ bản của quan niệm “Đức là gốc” trong tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh

Hồ Chí Minh không để lại những trước tác đạo đức lớn [xét về dung lượng tác phẩm] nhưng những tư tưởng lớn của Người về đạo đức lại hiển hiện rất rõ trong những bài nói, bài viết ngắn gọn, cô đọng, hàm súc, theo phong cách lý luận phương Đông và rất quen thuộc với con người Việt Nam. Tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh bắt nguồn từ truyền thống đạo đức của

dân tộc Việt Nam, đồng thời kế thừa những tư tưởng đạo đức phương Đông, những tinh hoa đạo đức của nhân loại và đặc biệt quan trọng là tư tưởng đạo đức của chủ nghĩa Mác – Lênin. Trong lĩnh vực đạo đức, Hồ Chí Minh có sử dụng một số khái niệm và mệnh đề tư tưởng đạo đức của Nho giáo, nhưng trên cơ sở mới, chuyển tải những nội dung mới, và vì vậy, về thực chất, đó là đạo đức mới – đạo đức cách mạng.

Quan điểm “đức là gốc” của con người đã xuất hiện từ xa xưa trong học thuyết “đức trị” của Nho giáo. Rõ ràng, quan điểm “đức là gốc” của Nho giáo chứa đựng những yếu tố hợp lý nhất định, nhưng vấn đề ở đây là “đức” mà Nho giáo nói đến lại là những chuẩn mực đạo đức phong kiến trói buộc con người vào những lễ giáo hủ bại, phục vụ cho chế độ đẳng cấp, tôn ti trật tự hết sức hà khắc của giai cấp phong kiến. “Đức là gốc” trong tư tưởng Hồ Chí Minh là đạo đức mới – đạo đức cách mạng mang bản chất giai cấp công nhân, kết hợp truyền thống đạo đức tốt đẹp của dân tộc và những tinh hoa của đạo đức nhân loại. Sự khác biệt giữa đạo đức cũ với đạo đức mới đã được Hồ Chí Minh chỉ rõ: “Có người cho đạo đức cũ và đạo đức mới không có gì khác nhau. Nói như vậy là lầm to. Đạo đức cũ và đạo đức mới khác nhau nhiều. Đạo đức cũ như người đầu ngược xuống đất chân chống lên trời. Đạo đức mới như người hai chân đứng vững dưới đất, đầu ngẩng lên trời”[1]. Đó quyết không phải là đạo đức thủ cựu. “Nó là đạo đức mới, đạo đức vĩ đại, nó không phải vì danh vọng cá nhân, mà vì lợi ích chung của Đảng, của dân tộc, của loài người”[2].

Xét về lý luận, quan điểm “đức là gốc” của Hồ Chí Minh có nội dung phong phú, bao trùm và xuyên suốt toàn bộ tư tưởng đạo đức cách mạng của Người. Theo chúng tôi, bước đầu, có thể hiểu quan điểm “đức là gốc” của Hồ Chí Minh gồm những nội dung cơ bản như sau:

Thứ nhất, đạo đức là “gốc”, là nền tảng của người cách mạng. Giống như cây phải có gốc, sông, suối phải có nguồn, người cách mạng phải có đạo đức cách mạng làm nền tảng thì mới hoàn thành được sự nghiệp cách mạng cực kỳ gian khổ khó khăn. Không phải ngẫu nhiên mà khi Lenin mất, Hồ Chí Minh đã viết những dòng đầy xúc động trước tấm gương đạo đức trong sáng mẫu mực của người thầy vĩ đại : “Không phải chỉ thiên tài của Người, mà chính là tính coi khinh sự xa hoa, tinh thần yêu lao động, đời tư trong sáng, nếp sống giản dị, tóm lại là đạo đức vĩ đại và cao đẹp của người thầy, đã ảnh hưởng lớn lao tới các dân tộc châu Á và đã khiến cho trái tim của họ hướng về người, không gì ngăn cản nổi”[3]. Còn trong “Đường cách mệnh” tác phẩm “gối đầu giường” của những người cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh đã giành chương đầu tiên để bàn về tư cách người cách mệnh, sau đó mới nói về lý luận và đường lối cách mạng. Với Hồ Chí Minh, “đức là gốc” cho nên, đạo đức cách mạng không chỉ giúp cải tạo xã hội cũ, xây dựng xã hội mới mà còn giúp người cách mạng không ngừng cầu tiến bộ và hoàn thiện bản thân mình. Người có đạo đức cách mạng thì khi gặp khó khăn gian khổ, thất bại tạm thời... cũng không rụt dè lùi bước, khi gặp thuận lợi và thành công, vẫn giữ vững tinh thần gian khổ, khiêm tốn, chất phác, không công thân, địa vị, kèn cựa hưởng thụ, thật sự trở thành người “lo trước thiên hạ, vui sau thiên hạ”. Vì “đức là gốc” cho nên đạo đức cách mạng là thước đo lòng cao thượng của con người. Theo quan điểm của Hồ Chí Minh, trong đời sống xã hội cũng như trong hoạt động cách mạng, mỗi người có công việc, tài năng, vị trí khác nhau, người làm việc to, người làm việc nhỏ, nhưng bất cứ ai giữ được đạo đức cách mạng đều là người cao thượng.

Thứ hai, trong mối quan hệ giữa đức và tài thì “đức là gốc” nhưng đức và tài phải đi đôi với nhau, không thể có mặt này mà thiếu mặt kia được. Bởi người nào có đức mà không có tài thì chẳng khác gì ông bụt ngồi trong chùa, không làm hại ai, nhưng cũng chẳng ích gì, còn

nếu có tài mà không có đức thì chỉ có hại cho dân cho nước còn sự nghiệp bản thân thì sớm muộn cũng đổ vỡ. Hồ Chí Minh yêu cầu: tài lớn thì đức càng phải cao. Vì khi đã có cái trí thì cái đức chính là cái đảm bảo cho người cách mạng giữ vững được chủ nghĩa mà mình đã giác ngộ, đã chấp nhận và lựa chọn tin theo. Chính vì thế, Hồ Chí Minh khẳng định: “Cũng như sông thì có nguồn mới có nước, không có nguồn thì sông cạn. Cây phải có gốc, không có gốc thì cây héo. Người cách mạng phải có đạo đức, *không có đạo đức thì dù tài giỏi đến mấy cũng không lãnh đạo được nhân dân*. Vì muốn giải phóng cho dân tộc, giải phóng cho loài người là một công việc to tát, mà tự mình không có đạo đức, không có căn bản, tự mình đã hủ hóa, xấu xa thì còn làm nổi việc gì”[4]. “Đức là gốc” vì trong đức đã có tài, *có cái đức sẽ đi đến cái trí*. Bởi người thật sự có đức thì bao giờ cũng cố gắng học tập, nâng cao trình độ, rèn luyện năng lực để hoàn thành mọi nhiệm vụ được giao. Và khi đã thấy sức không vuron lên được thì sẵn sàng nhường bước, học tập và ủng hộ người tài đức hơn mình, để họ gánh vác việc nước việc dân. Như vậy, “đức là gốc” ở đây phải là “đức lớn” – đức tận tâm, tận lực phấn đấu hy sinh vì cách mạng, vì nước vì dân, nó không đồng nhất với những phẩm chất đạo đức thông thường cụ thể, như hiền lành, ngoan ngoãn, tốt bụng... trong đời sống hàng ngày.

Thứ ba, "Đức là gốc" trong xây dựng Đảng là Đảng phải "là đạo đức, là văn minh".

Phát triển tư tưởng của Mác, Ăngghen, Lênin về Đảng của giai cấp công nhân, trong bài phát biểu tại lễ kỷ niệm 30 năm ngày thành lập Đảng ta, Hồ Chí Minh đã đưa ra một hình tượng về Đảng kiểu mới của giai cấp vô sản:

"Đảng ta vĩ đại như biển rộng, như núi cao,
Ba mươi năm phấn đấu và thắng lợi biết bao nhiêu tình.
Đảng ta là đạo đức, là văn minh"[5]...

Như vậy, theo Hồ Chí Minh, Đảng phải "là đạo đức, là văn minh" trong đó đạo đức là "gốc", vẫn là vấn đề được Hồ Chí Minh đặt lên trên hết, trước hết. Bởi Đảng cộng sản muốn đóng được vai trò tiên phong thì trước hết phải là một đảng tiêu biểu cho đạo đức cách mạng, tận tâm, tận lực phụng sự tổ quốc và nhân dân. Có lẽ trong lịch sử phong trào cách mạng thế giới, hiếm có một lãnh tụ cách mạng nào coi trọng vấn đề đạo đức đến tâm mức như Hồ Chí Minh, đã đặt đạo đức lên vị trí hàng đầu trong công tác xây dựng Đảng. Bởi thế, một đảng nếu xa rời mục tiêu lý tưởng cách mạng, nếu thoái hóa về đạo đức thì tức là đã hỏng từ "gốc" và cuộc cách mạng nếu được tiếp tục, tất yếu sẽ bị biến chất và không còn ý nghĩa. Tất nhiên, một đảng tiên phong cách mạng nếu chỉ có đạo đức cách mạng thì chưa đủ mà Đảng còn phải "là văn minh", phải tiêu biểu cho trí tuệ của cả dân tộc. Ngoài đạo đức cách mạng là yêu cầu tiên quyết, Đảng còn phải có trí tuệ, có năng lực nhận thức quy luật và hành động cách mạng đúng đắn, biết phân tích chính xác tình hình, đề ra đường lối, chủ trương sát đúng, đưa cách mạng tiến lên từng bước.

Có thể nhận thấy, quan niệm "Đảng ta là đạo đức, là văn minh", đạo đức là "gốc" trong xây dựng Đảng là một tư tưởng xuyên suốt, nhất quán trong tư tưởng Hồ Chí Minh. Hồ Chí Minh cho rằng, Đảng sẽ mất vai trò lãnh đạo và không được nhân dân tin nhiệm nữa nếu Đảng yếu kém, không trong sạch, suy thoái về đạo đức. Người cảnh báo: "Một dân tộc, một Đảng và mỗi con người, ngày hôm qua là vĩ đại, có sức hấp dẫn lớn, không nhất định hôm nay và ngày mai vẫn được mọi người yêu mến và ca ngợi nếu lòng dạ không trong sáng nữa, nếu sa vào chủ nghĩa cá nhân"[6]. Do đó, thường xuyên tự đổi mới và tự chỉnh đốn Đảng là một yêu cầu khách quan của chính sự nghiệp cách mạng trong tất cả các thời kỳ. Trong di chúc của mình, phần nói về những công việc phải làm sau thắng lợi của cuộc kháng chiến chống Mỹ, Hồ Chí Minh cũng đã chỉ rõ: "việc cần phải làm trước tiên là chỉnh đốn lại Đảng, làm cho mỗi đảng

viên, mỗi đoàn viên, mỗi chi bộ đều ra sức làm tròn nhiệm vụ Đảng giao phó cho mình, toàn tâm toàn ý phục vụ nhân dân. Làm được như vậy, thì dù công việc to lớn mấy, khó khăn mấy chúng ta cũng nhất định thắng lợi"[7]. Và, không chỉ trong Di chúc, mà chính trong bài viết cuối cùng mà Hồ Chí Minh để lại cũng là bài viết về đạo đức. Phải chăng, Người muốn dành bài viết cuối cùng cho điều mà Người tâm huyết nhất và cũng là điều mà Người trăn trở nhất trong sự nghiệp cách mạng - Đó là vấn đề "nâng cao đạo đức cách mạng, quét sạch chủ nghĩa cá nhân", là "thắng lợi của chủ nghĩa xã hội không thể tách rời thắng lợi của cuộc đấu tranh trừ bỏ chủ nghĩa cá nhân".

3. Kết luận

"Đức là gốc" là quan điểm cơ bản, xuyên suốt trong tư tưởng đạo đức Hồ Chí Minh. Với những nội dung sâu sắc, chứa đựng chiều sâu tư tưởng lớn, quan điểm "đức là gốc" của Hồ Chí Minh không chỉ tiếp nối và nâng cao quan niệm đạo đức truyền thống của phương Đông và Việt Nam mà còn là một cống hiến quan trọng của Người đối với kho tàng lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin. Đối với dân tộc ta, di sản tư tưởng Hồ Chí Minh, trong đó có tư tưởng về đạo đức cách mạng là tài sản tinh thần vô giá, là ngọn cờ thắng lợi của cách mạng Việt Nam. Mà không chỉ là tư tưởng, cuộc đời cách mạng không một gợn một chút riêng tư của chủ tịch Hồ Chí Minh đã để lại cho chúng ta những bài học lớn về đạo làm người. Xét đến cùng, triết lý lớn về con người trong tư tưởng Hồ Chí Minh là triết lý về đạo làm người được tóm gọn trong sáu chữ: *Thành người, làm người và ở đời*. Và phải chăng, "tâm cốt của một hiền triết chưa chắc ở chỗ giải đáp mối tương quan giữa tồn tại và tư tưởng... ở chỗ lựa chọn giáo điều quen thuộc hay sáng tạo mới lạ, mà chung quy là ở mức quan tâm đến con người, con người thật đang phải sống trên quả đất này và chắc còn sống lâu dài đến vô tận thời gian, lấy đó làm trung tâm của mọi suy tư và chủ đích của mọi hành động. Cụ Hồ thuộc loại hiền triết đó"[8].

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 6, tr 320-321.
- [2] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 5, tr 252.
- [3] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 1, tr 295.
- [4] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 5, tr 252-253.
- [5] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 10, tr 5.
- [6] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 12, tr 557-558.
- [7] Hồ Chí Minh, Toàn tập, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2000, Tập 12, tr 503.
- [8] Hội thảo quốc tế về chủ tịch Hồ Chí Minh, NXB KHXH, Hà Nội, 1990, tr 287.